

TÁRSADALOMTUDOMÁNYI TANULMÁNYOK

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpontjának
tanulmánykötete

Szerkesztette:

Molnár D. Erzsébet és Molnár Ferenc

II. RF KMF – „RIK-U” Kft.
Beregszász–Ungvár
2021

ETO 300(=945.11)(477.87)

T 32

Tanulmánykötetünk első fejezetében a 19. századi nemzetiségi kérdés és törvényhozás változó tartalmának magyarországi összefüggéseivel foglalkozik. Az itt található írások olyan kérdéseket vizsgálnak, mint az 1860-as években kidolgozott nemzetiségi törvényjavaslatok és nemzetkoncepciók, az 1868-as nemzetiségi törvény és a multietnikus állam dilemmái, valamint az északkelet-magyarországi ruszin mozgalom kiegyezés előtti és utáni helyzete. A kiadvány többi fejezetében kárpátaljai tematikájú, történelmi és társadalomtudományi jellegű tanulmányok kerülnek közlésre. Kötetünket mindazoknak ajánljuk, akik betekintést kívánnak nyerni a Kárpát-medence, különösképpen a mai értelemben vett Kárpátalja új- és jelenkori történetébe, nemzetiségi, felekezeti, társadalom- és oktatáspolitikai viszonyaiba, valamint politikai és gazdasági helyzetébe.

Kiadásra javasolta a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Tudományos Tanácsa
(2020.12.03., 8. számú jegyzőkönyv)

Készült a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpontja, Történelem- és Társadalomtudományi Tanszéke, valamint Kiadói Részlege közreműködésével.

Szerkesztette: *Molnár D. Erzsébet és Molnár Ferenc*
(II. RF KMF, Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpont,
Történelem- és Társadalomtudományi Tanszék)

Lektorálta:

Dr. habil. Barta Róbert (intézetigazgató, egyetemi docens, Debreceni Egyetem BTK, Történelmi Intézet)

Dr. Brenzovics László (docens, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola,
Történelem- és Társadalomtudományi Tanszék)

Prof. Dr. Erdődy Gábor (az MTA doktora, egyetemi tanár, Eötvös Loránd Tudományegyetem)

Dr. Fodor Gyula (rektorhelyettes, docens, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola,
Földtudományi és Turizmus Tanszék)

Kutassy Ilona (igazgatóhelyettes, Kárpátaljai Területi Állami Levéltár)

Prof. Dr. Mándrik Iván (professzor, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola,
Történelem- és Társadalomtudományi Tanszék)

Dr. Molnár József (tanszékvezető, docens, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola,
Földtudományi és Turizmus Tanszék)

Dr. Orosz Ildikó (elnök, docens, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola,
Pedagógia és Pszichológia Tanszék)

Korrektúra: *Hnatik-Riskó Márta*

Műszaki szerkesztés és tördelés: *Vezsdel László*

Borítóterv: *Vezsdel László*

ETO-besorolás: *a II. RF KMF Apáczai Csere János Könyvtára*

A kiadásért felelnek:

Orosz Ildikó (elnök, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola)

Csernicskó István (rektor, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola)

Dobos Sándor (részlegvezető, Kiadói Részleg, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola)

A tanulmányok tartalmáért kizárólag a szerzők felelnek.

A kiadvány megjelenését támogatta az MTA Domus Kuratóriuma.

Kiadó: a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola (cím: 90 202 Beregszász, Kossuth tér 6.; e-mail: foiskola@kmf.uz.ua) és a „RIK-U” Kft. (cím: 88 000 Ungvár, Gagarin u. 36.; e-mail: print@rik.com.ua)

Nyomdai munkálatok: Kálvin Nyomda (cím: 90 202 Beregszász, Kossuth tér 4.; e-mail: kalvin.nyomda@gmail.com)

ISBN 978-617-7868-64-3

© A szerzők, 2021

© A szerkesztők, 2021

© II. RF KMF, Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpont 2021

TARTALOM

ELŐSZÓ	7
<i>Nemzetiségi kérdés és törvényhozás a 19. századi Magyarországon.....</i>	9
Deák Ágnes: NEMZETISÉGI TÖRVÉNYJAVASLAT-VÁLTOZATOK MAGYARORSZÁGON, 1861–1868.....	11
Gyáni Gábor: AZ 1868-AS NEMZETISÉGI TÖRVÉNY ÉS A MULTIETNIKUS ÁLLAM PROBLÉMÁJA.....	29
Lajtai L. László: A NEMZETISÉGI EGYENJOGÚSÁGRÓL SZÓLÓ TÖRVÉNY VITÁJA A MAGYAR ORSZÁGGYŰLÉSSEN ÉS A NEMZETKONCEPCIÓK ÖSSZECsapása	39
Molnár Ferenc: FEJEZETEK AZ ÉSZAKKELET-MAGYARORSZÁGI RUSZINOK NEOABSZOLUTIZMUS KORI TÖRTÉNETÉBŐL.....	63
Fedinec Csilla: RUSZIN ÖNMEGHATÁROZÁSI KÍSÉRLETEK AZ 1860-AS ÉVEKBEN	77
Molnár Ferenc: PANKOVICS ISTVÁN MUNKÁCSI PÜSPÖK ÉS A RUSZIN MOZGALOM	93
<i>Történelmi tanulmányok.....</i>	109
Dancs György: AZ ELSŐ KOLERAJÁRVÁNY ELLENI VÉDEKEZÉS SZEREPLŐI MAGYARORSZÁGON.....	111
Csatáry György: A BRASCSAJKÓ-LEVÉLTÁR IRATAI (1919–1952)	135
Szamborovszkyné Nagy Ibolya: A BEREKSZÁSZI REFORMÁTUS GYŰLEKEZET TEMPLOMÁNAK TÖRTÉNETE A KEZDETEKTŐL 1931-IG.....	183
Molnár D. Erzsébet: A SZOVJET MEGSZÁLLÁS KEZDETEI KÁRPÁTALJÁN 1944 OKTÓBERÉBEN.....	203
Váradai Natália: MINDENNAPOK ÉS HATÁR MENTI KAPCSOLATOK KÁRPÁTALJÁN A HRUSCSOV-ÉRÁBAN.....	215

<i>Kárpátalja. Közigazgatás, mobilitás, politika</i>	237
Molnár D. István: KÁRPÁTALJA LAKOSSÁGÁNAK TERÜLETI ELOSZLÁSA AZ ÚJONNAN KIALAKÍTOTT KÖZIGAZGATÁSI RENDSZER TÜKRÉBEN	239
Pallay Katalin: HAZATÉRNI VAGY OTTMARADNI? A KÁRPÁTALJAI MOBILIS HALLGATÓK LETELEPEDÉSÉRE HATÓ TÉNYEZŐK VIZSGÁLATA.....	255
Darcsi Karolina – Orosz Ildikó – Molnár D. István: A „KMKSZ” – UMP SZEREPLÉSE A 2020-AS UKRAJNAI HELYHATÓSÁGI VÁLASZTÁSOKON	275
Orosz Ildikó – Pataki Gábor – Molnár D. István: BEREGSZÁSZ ÉS TÉRSÉGÉNEK FEJLESZTÉSI TERVE	289
<i>Recenziók</i>	317
Molnár Ferenc: A RÁKÓCZI-KOR KÁRPÁTALJAI NÉZŐPONTBÓL. CSATÁRY GYÖRGY: A RÁKÓCZI-KOR EMLÉKHELYEI KÁRPÁTALJÁN.....	319
Csatáry György: RECENZÍÓ AZ „ÖRZENI KINCSES TEMETŐKET.” A BEREGSZÁSZI KÖZTEMETŐ EGYKORI RÓMAI KATOLIKUS SÍRKERTJE CÍMŰ KIADVÁNYRÓL	323
Csernicskó István: MIT MUTAT A MÉRLEG? OROSZ ILDIKÓ–PALLAY KATALIN: A KÁRPÁTALJAI OKTATÁS HELYZETE A 2019-ES KÜLSŐ FÜGGETLEN ÉRETTSÉGI EREDMÉNYEINEK TÜKRÉBEN	327
Szilágyi Lajos: RECENZÍÓ OROSZ ILDIKÓ–PALLAY KATALIN A KÁRPÁTALJAI OKTATÁS HELYZETE A 2019-ES KÜLSŐ FÜGGETLEN ÉRETTSÉGI EREDMÉNYEINEK TÜKRÉBEN C. MONOGRÁFIÁJÁRÓL	331
Császár István: RECENZÍÓ A MENEKÜLTEK, MIGRÁNSOK, ÚJ HAZÁT KERESŐK CÍMŰ KÖTETRŐL	335
Asztalos Annamária: RECENZÍÓ A VOLT EGYSZER EGY MONARCHIA. VÁROS ÉS VIDÉK C. KIADVÁNYRÓL.....	343

Hazatérni vagy ottmaradni? A kárpátaljai mobilis hallgatók letelepedésére ható tényezők vizsgálata

Bevezetés

Jelen tanulmány a hallgatói célú mobilitás formáit kívánja bemutatni. Ismertetjük azokat a tényezőket, amelyek hatással lehetnek a tanulmányok befejezését követő végleges letelepedési döntés meghozatalára. A letelepedési döntést kiváltó okokkal kapcsolatban elengedhetetlen figyelembe venni az úgynevezett push (taszító) és pull (húzó) elméletet. Hautzinger (*et al.*, 2014) szerint taszítófaktorhoz sorolható a küldő országban lévő alacsony életszínvonal, alacsony bérezés, rossz egészségügyi ellátás. Ezzel szemben a fogadó országban húzóerővel bírnak a magasabb életszínvonal, a magasabb bérek, a színvonalas, nívós oktatási intézmények.

Ezt követően röviden ismertetjük a kárpátaljai diákok magyarországi továbbtanulásában kulcsfontosságú szerepet játszó Balassi Intézet egyetemi előkészítő képzés (korábbi nevén Nemzetközi Előkészítő Intézet) jelentőségét.

Kutatásunkban a Balassi Intézet egykori kárpátaljai hallgatóinak társadalmi háttérét és hallgatói célú mobilitását kívánjuk megvizsgálni. Írásunk középpontjában a kárpátaljai mobilis hallgatók végleges letelepedési döntése áll. Ennek megfelelően azokra a dimenziókra fektetjük a hangsúlyt, amelyek befolyással vannak a letelepedési döntéshozatalra. A felmérésben arra kerestük a választ, hogy a Balassi Intézet előkészítő képzésén részt vevő egykori kárpátaljai hallgatók tanulmányaik befejeztével hol telepedtek le, és a letelepedési döntésükben mely tényezők bizonyultak döntő fontosságúnak.

A hallgatói célú mobilitás formái és kimenetele

A tanulmányi célú mobilitás a legfontosabb fogalom, amely kiindulópontként szolgál a külföldi magyarok Magyarországon történő továbbtanulásának kutatásában. Jelen tanulmányban betekintést nyújtunk a hallgatói célú

* Adjunktus, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Pedagógia és Pszichológia Tanszéke; kutató, Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpont

mobilitás tágabb értelmezésébe. Kutatásunk egyik fő kérdése, hogy a mobilis hallgatók visszatérnek-e szülőföldjükre, kamatoztatva a célországban szerzett tudásukat.

A hallgatói mobilitást több szempontból is lehet kategorizálni. Az utazás iránya szerint megkülönböztetünk kiutazó, azaz export, valamint beutazó, import tevékenységű mobilitást. A tanulmányi idő alapján lehet teljes diplomát nyújtó képzés, illetve részképzés (Berács, 2011). Az előbbi globálisan a leggyakrabban előforduló határokon átnyúló hallgatói mozgás, míg az utóbbi Európában a leggyakoribb tanulmányi mobilitási forma. A két mobilitási forma közötti különbség abban nyilvánul meg, hogy a kreditmobilitásban részt vevő hallgatók külföldi tartózkodásuk idején az otthoni felsőfokú intézményükben is rendelkeznek hallgatói jogviszonnyal. Mivel ezek a diákok egy nemzetközi csereprogramban vesznek részt, nincsenek tandíjfizetésre kötelezve a befogadó intézményben. A két mobilitási program között azonban nem mindig lehet éles határt húzni. Például a diplomaszerezési célú tanulmányi mobilitásban részt vevő hallgatók kreditmobilitási programban is részt vehetnek, amikor egy másik európai országban tanulnak az Erasmus-program keretében (Van Mol, 2014).

A tanulmányi célú mobilitás a végleges letelepedés szempontjából különböző kimenetelű lehet: a célországban való letelepedés, szülőföldre való hazatérés, vagy egy újabb célország választása (Szentannai, 2001). A végleges letelepedés szempontjából az egyén életét meghatározó fajsúlyos döntésről van szó (Gödri, 2005).

Teperics (2012) írása szerint különbséget kell tenni a mobilitás és migráció fogalmak között. A különbség abban ragadható meg, hogy a migrációra bekövetkezett eseményként tekinthetünk, míg a mobilitás nem végleges letelepedést jelent. A migrációkutatók többsége egyetért abban, hogy a mobilitással ellentétben a migráció egy hosszabb időtartamú folyamat. Leggyakrabban az egy évet meghaladó lakóhely-változtatást nevezik migrációnak (King–Raghuram, 2013). A tanulmányi célú mobilitás megkezdésekor általában a felvételiző vagy a már felvételt nyert hallgató nem hoz végleges döntést a letelepedést illetően. A rövid távú célok között szerepel, hogy a tanulás befejeztével a képzett egyén visszatér szülőföldjére, ezzel gyarapítva annak szellemi tőkét (Rédei, 2009). A tanulmányi mozgásokat mobilitásnak célszerű nevezni, azonban a mobilitás átalakulhat végleges letelepedéssé. A külföldre érkezés irányulhat ideiglenes tartózkodást jelentő tanulásra vagy munkavállalásra, idővel azonban, különböző befolyásoló tényezők hatására, a célország állandó lakhelyé válhat (Gödri, 2005).

A küldő és a fogadó ország célja eltérő a tanulmányi célú mobilitást illetően. A küldő ország arra törekszik, hogy minél kevesebb művelt ember hagyja el az ország területét. Ezzel szemben a fogadó ország célja, hogy az eredményes kiművelt ember a végleges letelepedés mellett döntsön (*Rédei, 2009*). Nehezebbé válik a hazatérés, miután a hallgató a fogadó országban széleskörű kapcsolatokat alakít ki (*Erdei, 2005*).

Számos kutató a nemzetközi hallgatói migrációt a migráció egy sajátos formájának tekinti. Mindazonáltal a hallgatói migrációs folyamatok elhelyezése a nemzetközi hallgató migráció kategóriájában nem tükrözi e jelenség sokszínűségét (*Van Mol, 2014*).

A tanulmányi célú migráció kutatása a magasan képzettek mozgásának elemzéséhez nyúlik vissza, ami az 1960-as években indult. Ezek a kutatások arra irányultak, hogy egyes országok hogyan szívták el a legképzettebb, kiművelt embereket. Az úgynevezett „brain drain” (agyelszívás) folyamatába bekapcsolódtak a fejlődő országok. A képzett európaiakat, leginkább az angolszász országokból az Amerikai Egyesült Államokba toborozták. Kutatási eredmények bizonyítják, hogy a külföldön tanuló, komoly karriert tervező hallgatók tartósan, sok esetben végleg a befogadó országban maradnak (*Rédei, 2008; Uő. 2014*). A brain drain folyamata leginkább a felsőfokú végzettséggel rendelkezők körében valósul meg, amikor az értékes emberi tőkét (human capital), a legképzettebb kiművelt embereket elszívják a fejlett országok.

Korábban negatívan értékelték a brain drain folyamatát, mivel a mobilitás elsősorban a fejlődő országok felől a fejlettek felé irányult. Ez a folyamat a fejletlen országok humánerő-elszívását eredményezte. A felsőfokú végzettséggel rendelkezők migrációjának későbbi értelmezése elutasította a mobilitás egyoldalú értékelését, és arra tett javaslatot, hogy a jelenséget brain gain (nyereség) szituációként értelmezzék. Növekvő tendencia mutatkozik abban a tekintetben, hogy számos külföldi diplomát szerzett diák visszatér szülőföldjére, hogy az otthoni magán vagy állami munkaerőpiacon helyezkedjen el (*Bhandari–Blumenthal, 2011*).

Push és pull faktorok

A hallgatói célú mobilitást számos tényező befolyásolja. Az egyének migrációs döntéséhez sorolható az érintett személy képessége, a befogadó hely, az ún. mezo- és makrokörnyezet. Az európai hallgatói mobilitás nemcsak a kereslet és kínálat dimamikáját követi. A munkaerőpiaci

konceptualizálás ráirányítja a figyelmet a makrokörnyezetre, amely befolyásolja az egyén migrációs döntéseit. Ide tartozik a szülőföldi oktatási rendszer, a gazdasági, demográfiai, politikai helyzet és a presztízs. A hallgatói célú mobilitást kiváltó okokkal kapcsolatban elengedhetetlen figyelembe venni az úgynevezett push (taszító) és pull (húzó) elméletet. A klasszikus értelemben vett push–pull elmélet Etmest George Ravenstein földrajztudós és katona nevéhez fűződik. Az elmélet alapját az képezi, hogy a befogadó országban olyan csábító tényezők vannak jelen, amelyek arra ösztönzik az egyéneket, hogy bevándoroljanak és huzamosabb ideig ott tartózkodjanak. Ezzel szemben a küldő országban azon tényezők vannak túlsúlyban, amelyek kivándorlásra sarkallják az egyéneket (*Hautzinger et al., 2014*). A tradicionális push–pull modellek vizsgálata lehetőséget ad a munkaerőpiaci mechanizmusok által vezérelt nemzetközi migráció okainak feltárására (*Todaro–Maruszko, 1987*). Az ezt a nézetet követő tudósok szerint a nemzetközi migráció a nemzetközi munkaerő-kereslet és -kínálat eredménye. Hautzinger (*et al., 2014*) szerint a taszító faktorhoz sorolható a küldő országban lévő alacsony életszínvonal, alacsony bérezés, illetve rossz egészségügyi ellátás. Az államnyelv nem megfelelő elsajátítása to-lótényezőként hat (*Eröss et al., 2011*). Ezzel szemben a fogadó országban húzóerővel bírnak a magasabb életszínvonal, a magasabb bérek, a színvonalas, nívós oktatási intézmények, az országban beszélt nyelv (*Hautzinger et al., 2014*). A pull faktorok közé sorolható a jobb munkalehetőség, jobb egészségügyi ellátás, a fejlettebb gazdasági helyzet, családgyesítés, a biztonság, a nyelv megfelelő ismerete és a rokoni-etnikai kapcsolatok is (*Schild, 2016*). Ez utóbbi vonatkozik a külhoni magyarok anyaország felé történő mobilitására. Ha a szülőföldön nem tapasztalható fejlődés és nem jönnek létre olyan munkahelyi lehetőségeket, amelyek megfelelőek lennének a külföldön szerzett tudásszinthez és diplomához, akkor a mobilis hallgatók nem térnek vissza a küldő országba (*Huzdik, 2014*).

A Balassi Intézet mint mobilitási lehetőség

A hallgatói célú mobilitás az egyik legfontosabb tényezője a felsőoktatás nemzetközivé válásának. Az Európai Unió hatékony mobilitási rendszert hozott létre a hallgatók és a kutatók számára. A kontinens azon országai, amelyek még nem tagjai az Európai Uniónak, az európai hallgatói mobilitási rendszer által biztosított lehetőségeket keresik. E kategóriához tartozik Ukrajna is, amely egyelőre a bolognai rendszer által kínált lehetőségeket

próbálja kiaknázni. Az utóbbi években az ukrán kormány különös figyelmet fordít a hallgatói célú mobilitásra, amelyben Ukrajna európai integrációjának egyik eszközét véli felfedezni. A felsőoktatási intézmények igyekeznek lépést tartani a mobilitási programokkal, megteremtve a szükséges szervezeti hátteret (*Kolisnyk, 2013*).

Kárpátalja Ukrajna legnyugatibb megyéjeként speciális szerepet játszik az ország és az Európai Unió közötti kapcsolatok kiépítésében. A közigazgatási egységnek négy európai uniós tagállammal van nemzetközi határa: Románia, Magyarország, Szlovákia és Lengyelország. A kárpátaljai népesség többsége az ukrán etnikumhoz tartozik (80,5%), de számottevő a nemzetiségek száma is: magyarok, románok, oroszok, szlovákok és mások. A magyar közösség, amely a megye lakosságának 12%-át teszi ki, a magyar–ukrán határ mentén él. A helyi magyarság kulturális központja Beregszász, ahol a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola is működik. Napjainkban az ukrán politikai, gazdasági helyzet miatt egyre több kárpátaljai fiatal választja Magyarországot tanulmányi mobilitás célállomásaként.

A kárpátaljai diákok magyarországi továbbtanulásában kulcsfontosságú szerepet játszik a Balassi Intézet egyetemi előkészítő képzése (korábbi nevén Nemzetközi Előkészítő Intézet). A határon túliak esetében ez a speciális célintézmény egyfajta kitörési pontként tartható számon a felsőoktatási továbbtanulást illetően. Az intézmény sajátos helyet foglal el a magyarországi oktatási intézmények között. Az intézet nem teljes egészében felsőoktatási intézmény, mégis a felsőoktatás részeként tekintenek rá. Elsődleges célja, hogy a külföldi hallgatókat olyan oktatásban részesítse, hogy felzárkózzanak a magyarországi követelményrendszerhez, ottani diáktársaikkal együtt helytálljanak, s sikeres felvételi vizsgát tegyenek az általuk kiválasztott felsőoktatási intézményekbe. Jelenleg az intézet sikeres emelt szintű érettségire készít fel. Mindemellett külön hangsúlyt fektetnek a nevelői célok megvalósítására. Mivel ezen oktatási intézmény a külföldi diákok felkészítésével foglalkozik, fontos kitűzött nevelői cél a környezetváltozáshoz való adaptáció, az új társadalmi környezethez való alkalmazkodás.

Az utóbbi időben jelentősen megnövekedett a szülőföldjüket elhagyó kárpátaljai fiatalok száma. Míg a rendszerváltást követően kárpátaljai viszonylatban főleg a helyi magyarság vett részt az előkészítő képzésen, mára elmondható, hogy az intézmény számottevő ukrán anyanyelvű hallgatót is tudhat a sorai között.

A kutatás hipotézisei

H1: Fercsik (2008) és Gödri (2005) határon túli magyar hallgatókkal végzett kutatásai alapján feltételezzük, hogy az anyaországi támogatáspolitikai küldetése nem valósult meg, a képzettséget szerzett hallgatók többsége nem szülőföldjükön kamatoztatja a Magyarországon megszerzett tudását.

H2: Feltételezzük, hogy a Magyarországon vagy külföldön letelepülő egykori hallgatók tehetősebb családi háttérrel rendelkeznek, magasabb státuszú iskolázott szülők gyermekei.

H3: Hautzinger és munkatársai push–pull elmélete alapján, illetve a fókuszcsoportos interjúk tapasztalatai alapján feltételezzük, hogy a kárpátaljai hallgatók befogadó országban való maradását több tényező befolyásolja. Taszítótényezőként említhető az Ukrajnában kialakult gazdasági válság, a politikai helyzet instabilitása, az országban eluralkodó korrupció, a magyarországi diploma nosztrifikálásának nehézségei. Húzóerőként hatnak a fejlettebb gazdasági viszonyok, a munkaerőpiaci lehetőségek, a magasabb bérek, a kapott diploma magasabb presztízse, a szakmai előmenetel lehetősége, a jobb egészségügyi ellátás.

A vizsgálati minta bemutatása

Kutatásunk célcsoportját a Balassi Intézet előkészítő képzésén végzett kárpátaljai hallgatók képezik. Az alacsony hallgatói létszám miatt teljes körű lekérdezésre törekedtünk. Az intézet 1990-től foglalkozik külhoni magyar hallgatók képzésével. A hallgatói létszámot tekintve 1993-tól napjainkig bocsátottak rendelkezésünkre adatokat. 1993 és 2019 között összesen 669 kárpátaljai származású hallgató vett részt a képzésben.

Az adatfelvétel 2019. március és október között zajlott. A kutatás során egy komplex önkitöltős kérdőívet kellett kitölteni online formában. A Balassi Intézet a statisztikai adatokon kívül nem szolgáltatott információt a kárpátaljai hallgatók elérhetőségét illetően. Az egykori hallgatók felkutatása hólabda módszerrel történt. Az adatbázis elemszáma 338.

Az elemzésekhez használt változók

Munkánk középpontjában a Kárpátaljára hazatérő és a Magyarországon letelepedő egykori hallgatók összehasonlítása áll. Ennek megfelelően a függő változónk dichotomizált változóként jelenik meg. 1 értékkel láttuk el a Kárpátaljára visszatérőket, 0 értéket kaptak a Magyarországra és külföldre

letelepedők, majd fordítottan megvizsgálva 0 értéket kaptak a Kárpátaljára hazatérők és a külföldön letelepülők, míg 1 értéket adtunk a Magyarországon letelepedőknek.

Végleges letelepedési döntés

A végleges letelepedési döntést befolyásoló tényezőket korábbi fókuszcsoportos interjúk és szakirodalmi források (*Hautzinger et al., 2014*) eredményei alapján tártuk fel. Kérdőíves kutatásunk során megvizsgáltuk, hogy melyek azok a húzó- és tolótényezők, amelyek hatással voltak az általunk vizsgált célcsoport végleges letelepedési döntésére. A Kárpátalján jelen lévő társadalmi, gazdasági problémák taszító tényezőként hatnak. Faktorelemzést végeztünk a Kárpátalja problémáiról. Ennek mérése egy 12 ítemes kérdésblokk segítségével történt. A válaszadóknak mindegyik opcióról el kellett dönteniük, hogy milyen mértékben tartják súlyosnak a Kárpátalján fennálló problémákat.

Kutatásunk során megvizsgáltuk azokat a tényezőket is, amelyek húzó tényezőként hathatnak a végleges letelepedési döntést illetően. Kérdőívünkben felsoroltuk azokat a vonzó tényezőket, amelyek a fogadó országban végleges letelepedésre sarkallhatja az egykori hallgatókat. Ennek mérése egy 12 ítemes kérdésblokk segítségével történt. A válaszadóknak mindegyik opcióról el kellett dönteniük, hogy a felsorolt tényezők mennyiben befolyásolták őket a végleges letelepedési döntésben. Ebben az esetben szintén faktoranalízist alkalmaztunk.

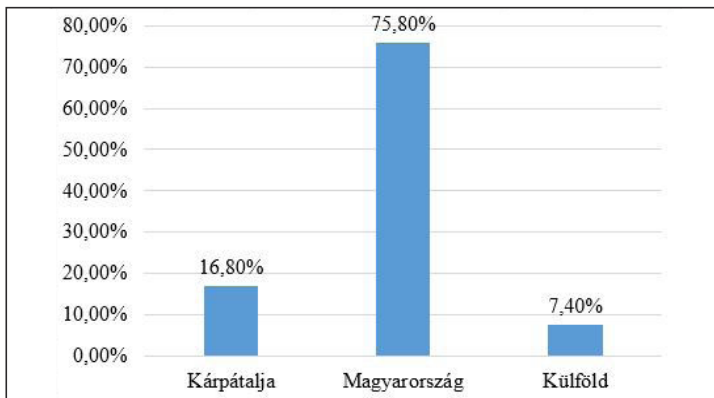
A faktoranalízis segítségével kapott faktorokat ANOVA elemzések kialakításához használtuk fel. A vizsgálathoz a faktorok értékeit átalakítottuk 0–100 fokú skálává, majd a faktorokból kétértékű változókat hoztunk létre: átlag felett és átlag alatt jellemző. A hipotézis teszteléséhez a továbbiakban többváltozós logisztikus regresszió segítségével azt vizsgáltuk, hogy a különböző változók és a faktorok hogyan befolyásolják annak esélyét, hogy egy válaszadó hazatér Kárpátaljára vagy Magyarországot választja letelepedése helyszínéül.

A kutatás eredményei

A szociodemográfiai tényezők hatása a végleges letelepedésre

Kérdőíves kutatásunkban megvizsgáltuk, hogy a megkérdezettek tanulmányaik befejezését követően hol telepedtek le. A válaszadók 16,8%-a hazatért szülőföldjére, Kárpátaljára, 75,8% Magyarországot, 7,4% pedig valamely másik külföldi országot választotta végleges letelepedési helyszínéül. Az eloszlásokat az alábbi ábra szemlélteti.

1. ábra. A végleges letelepedés jelölése százalékos megoszlásban (N=338)

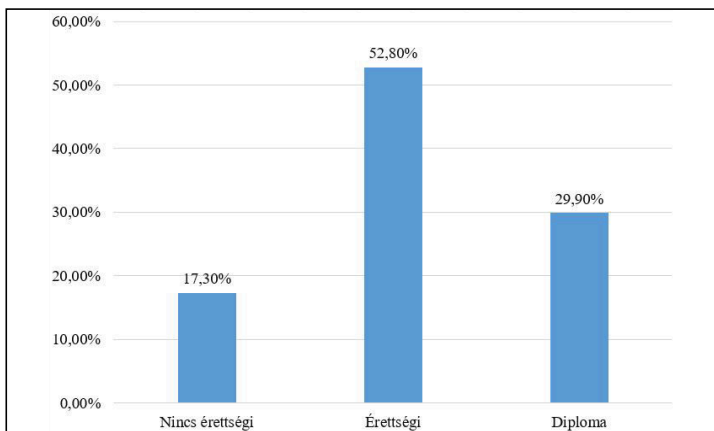

Forrás: Saját szerkesztés

Kutatásunk során megvizsgáltuk a végleges letelepedés és a nemek összefüggését. Ebben az esetben nem találtunk szignifikáns összefüggést, azonban fontosnak tarjuk megjegyezni, hogy a Magyarországon maradt egykori hallgatók döntő többsége (64%) nő. A külföldön letelepedők jelentős része (55%) szintén nő. Kárpátaljára azonban inkább a férfiak tértek vissza (54,2%).

Megvizsgáltuk a szülők iskolai végzettségét, amely a kulturális tőke egyik legjelentősebb szegmense. Az apa iskolai végzettsége kiemelten fontos szerepet játszik a következő generáció továbbtanulásában (Pusztai, 2004). A kérdőíves felmérés kimutatta, hogy a válaszadók legnagyobb hányadának (52,8%) az édesapja legmagasabb iskolai végzettsége az érettségi, 29,9% édesapja diplomás, míg 17,3% édesapja nem rendelkezik érettséggel.

2. ábra. Az apa iskolai végzettsége százalékos megoszlásban (N=338)

Forrás: Saját szerkesztés

Khi-négyzet próbával megvizsgáltuk a végleges letelepedés összefüggését a szülők iskolai végzettségi szintjével. Az apa esetében szignifikáns kapcsolatot találtunk. A Kárpátaljára visszatérő egykori diákok felének (50,0%) az apja középiskolai végzettséggel rendelkezik. Hasonló tendencia figyelhető meg a Magyarországon letelepülők között. Esetükben ez az arány 56,7%. A külföldön letelepedők esetében felülreprezentált (Adj. Resid.=3,0) azok aránya (57,1%), akik édesapja diplomával rendelkezik. Feltehetően a végleges letelepedési döntéshozatalban jelentős szerepet játszik a családi támogatás és motiváció. A külföldöt választók magasabb kulturális tőkével rendelkeznek, s ez megkönnyítheti számukra az idegen környezethez való alkalmazkodást. Az eloszlásokat az alábbi táblázat szemlélteti.

1. táblázat. Az apa iskolai végzettsége és a végleges letelepedés összehasonlítása (N=338)

		Tanulmányai után hol telepedett le?			Összesen
		Kárpátalja	Magyarország	Külföld	
Apa iskolai végzettsége	Érettségi nélkül	25,0%	16,3%	9,5%	17,3%
	Érettségi	50,0%	56,7%	33,3%	52,8%
	Diploma	25,0%	27,0%	57,1%*	29,9%
Összesen		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Chi2=10,952 Sign=0,027					

* Az aláhúzva szereplő értékeknél az adjusted residuals abszolút értéke nagyobb, mint kettő

Az anya esetében az átkódolt változókkal (nincs érettségi 12,2%, érettségi 57,0%, diploma 30,7%) nem találtunk szignifikáns összefüggést az iskolai végzettséget és a végleges letelepedési döntést illetően, azonban átkódolás előtti változók (általános iskola 6,0%, szakmunkásképző 6,3%, szakközépiskola érettségivel 31,3%, gimnázium 2,4%, érettségi 23,3%, főiskola 9,0%, egyetem tudományos fokozat nélkül 19,4%, egyetem tudományos fokozattal 2,4%) bevonásával szignifikáns összefüggést tapasztalunk. A Kárpátaljára visszatérő egykori diákok esetében jelentősen felülreprezentált (Adj. Resid.=3,1) azok aránya (41,7%), akik édesanyja érettségivel rendelkezik. A Magyarországon letelepedett hallgatók esetében felülreprezentált (Adj. Resid.=2,2) azon volt diákok aránya, akik édesanyja legmagasabb iskolai végzettsége az érettségit is biztosító szakközépiskola vagy technikum. A külföldöt választók esetében azon egykori hallgatók aránya (14,3%) felülreprezentált (Adj. Resid.=3,3), akiknek az édesanyja tudományos fokozattal rendelkezik. Az eloszlásokat az alábbi táblázat szemlélteti. A nem, a családi állapot, az anyagi helyzet és a végleges letelepedés között nem találtunk szignifikáns összefüggést.

2. táblázat. Az anya iskolai végzettsége és a végleges letelepedés összehasonlítása (N=338)

		Tanulmányai után hol telepedett le?			Összesen
		Kárpátalja	Magyarország	Külföld	
Anyai iskolai végzettsége	Általános iskola	12,5%*	4,2%	4,8%	5,8%
	Szaktanácsképző	4,2%	7,5%	9,5%	7,2%
	Szakközépiskola érettségivel	16,7%	34,1%	28,6%	30,4%
	Gimnázium	0,0%	1,4%	0,0%	0,7%
	Érettségi	41,7%	22,0%	4,8%	24,3%
	Főiskola	4,2%	10,7%	14,3%	9,9%
	Egyetem tudományos fokozat nélkül	18,8%	18,2%	23,8%	18,8%
	Egyetem tudományos fokozattal	2,1%	1,9%	14,3%	2,8%
Összesen		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Chi2=33,346 Sign=0,003					

* Az aláhúzva szereplő értékeknél az adjusted residuals abszolút értéke nagyobb, mint kettő

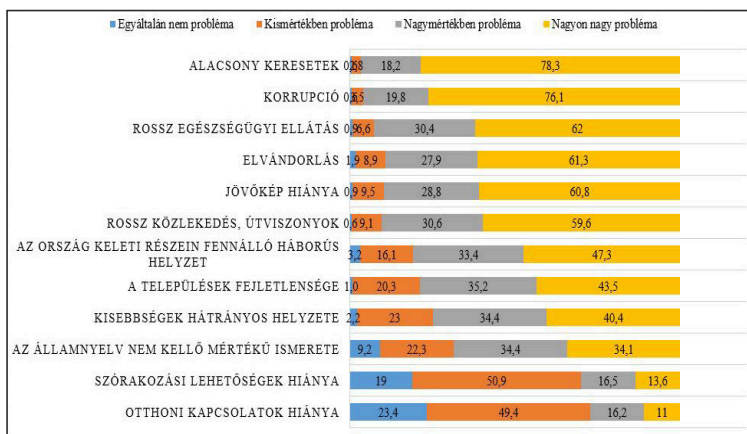
Összességében véve hipotézisünk beigazolódott, miszerint az egykori képzett hallgatók nem térnek vissza szülőföldjükre. A Balassi Intézet egyetemi előkészítőjében tanuló egykori kárpátaljai hallgatók megszerzett tudásukat nem szülőföldjükön kamatoztatják. Döntő többségük Magyarországot választotta végleges letelepedésük helyszínévé. Eredményeink alátámasztják Mirnics, 2001; Erdei–Papp Z., 2006; Fercsik, 2008; L. Rédei, 2009; Csete et al., 2010 korábbi eredményeit, miszerint a külföldi magyarok a továbbtanulási döntéskor ideiglenes mobilitást terveznek, azonban gyakran végleges letelepedéssé válik. Ennek tükrében leszögezhető, hogy a külföldiek számára az anyaországban történő felsőoktatási továbbtanulás egy olyan migrációs lépcső, amely megteremtheti a célországban való végleges letelepedés feltételét. Szintén részben beigazolódott azon hipotézisünk, miszerint a Magyarországon vagy külföldön letelepülő egykori hallgatók tehetősebb családi háttérrel rendelkeznek, magasabb státuszú iskolázott szülők gyermekei. Noha az anyagi helyzet nem befolyásolja a döntést, az eredmények alapján jól látható, hogy azon egykori hallgatók, akik szülei magasabb iskolai végzettséggel rendelkeznek, Magyarországon vagy külföldön telepednek le. Ezzel szemben az alacsonyabb iskolázottságú szülők gyermekei körében felülreprezentáltak azok aránya, akik tanulmányaik befejeztével hazatérnek szülőföldjükre. Ennek hátterében feltehetően az áll, hogy a magasabb iskolai végzettség összefüggésben áll

a tudatosabb jövőkép kialakításával. A nagyobb kulturális tőke ambiciózusabb jövőterveket eredményez. A magasabb iskolai végzettségű szülők gyermekei mélyebb háttértudással, nagyobb rutinnal rendelkeznek, feltehetőleg ezért nyitottabbak a magyarországi vagy külföldi letelepedés irányába (Pusztai, 2015; Ferge, 1976; Bourdieu, 1999).

A push/pull faktorok hatása a végleges letelepedési döntésre

A vizsgált célcsoportnak súlyoznia kellett Kárpátalja problémáit. Legnagyobb problémaként az alacsony kereseteket (78,3%) és a korrupciót (76,1%) jelölték. Nagyon nagy problémaként tartják számon az elvándorlást (61,3%) és a rossz egészségügyi ellátást (62%). Az otthoni kapcsolatok (23,4%), valamint a szórakozási lehetőségek hiányát (19%) tartják a legkevésbé problémának Kárpátalján. Az eloszlásokat az alábbi ábra szemlélteti.

3. ábra. Az egykori hallgatók Kárpátalján fennálló problémák mértékéről alkotott véleménye (N=338)

Forrás: Saját szerkesztés

Faktoranalízissel megvizsgáltuk Kárpátalja problémáit. Esetünkben az együtt mozgó kijelentések három faktorba rendeződtek. Az első faktor a rossz közlekedés, útvviszonyok, alacsony kereset, korrupció, a települések fejletlensége, rossz egészségügyi ellátás és jövőkép hiánya kijelentéseket tartalmazza. A második faktorba a következő problémák csoportosultak: az államnyelv nem kellő mértékű ismerete, a kisebbségek hátrányos helyzete, az elvándorlás és az ország keleti részén fennálló háborús helyzet. A harmadik faktorhoz tartoznak az otthoni kapcsolatok és a szórakozási

lehetőségek hiánya. Az első faktor tehát a szociálpolitikai és gazdasági problémákra, a második a kisebbségi léthelyzet problémáira, a harmadik pedig a társadalmi integrációs problémákra utaló kijelentéseket csoportosította össze, ezért így neveztük el őket. A faktorok összetételét és a faktorsúlyokat az alábbi táblázat tartalmazza.

3. táblázat: A tolotényezők faktora

	1. faktor Szociálpolitikai és gazdasági problémák	2. faktor Kisebbségi léthelyzet problémái	3. faktor Társadalmi integrációs problémák
rossz közlekedés, útviszonyok	,786		
alacsony keresetek	,758		
korrupció	,757		
a települések fejletlensége	,641		
rossz egészségügyi ellátás	,599		
jövőkép hiánya	,538		
az államnyelv nem kellő mértékű ismerete		,765	
kisebbségek hátrányos helyzete		,692	
elvándorlás		,645	
az ország keleti részein fennálló háborús helyzet		,609	
otthoni kapcsolatok hiánya			,761
szórakozási lehetőségek hiánya			,718

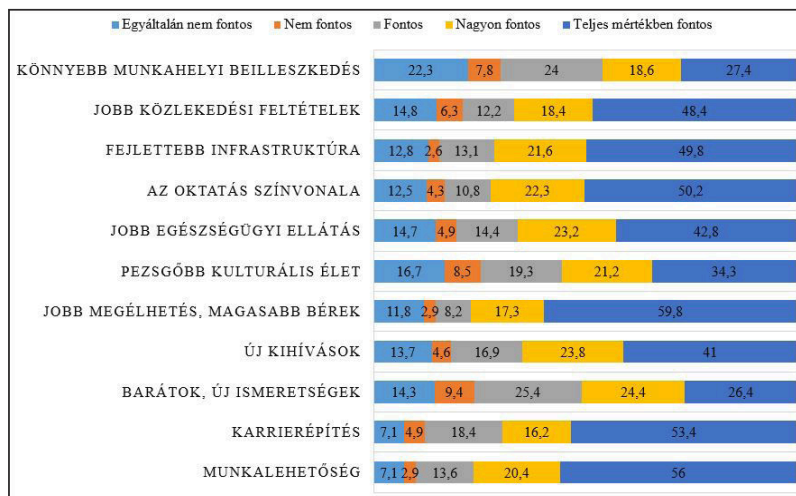
Forrás: Saját szerkesztés

Kutatásunk során megvizsgáltuk, hogy milyen húzó tényezők motiválták a Magyarországon letelepedő egykori hallgatókat. Az eredmények jól tükrözik, hogy a végleges letelepedési döntésben leginkább a jobb megélhetés, magasabb bérek (59,8%), illetve a jobb munkalehetőség (56,0%) csábította az egykori hallgatókat. Fontos tényezőként játszott szerepet az oktatás színvonala (50,2%) és a fejlettebb infrastruktúra. A volt hallgatók a végleges letelepedést illetően a könnyebb munkahelyi beilleszkedést és a barátok, új ismeretségek szerzését kevésbé tartották fontosnak.

A húzó tényezőkre adott válaszokat adatredukció érdekében faktoranalízissel vizsgáltuk (4. ábra). Az elemzés eredményeként az együttható változók három faktorba csoportosultak. Az első faktor a fejlettebb infrastruktúra, a jobb közlekedési feltételek, a jobb egészségügyi ellátás, az oktatás színvonala, a jobb megélhetés, a pezsgőbb kulturális élet állításokat tartalmazza. A második faktorba az új kihívások, a barátok, új ismeretségek, a könnyebb munkahelyi beilleszkedés, a tapasztalatszerzés tényezők rendeződtek. A harmadik faktor a munkalehetőség és a karrierépítés

húzó tényezőket tartalmazza. Az első faktorunk a fejlettebb szocioökonómiai környezetre, a második a szakmai lehetőségre és társadalmi integrációra, a harmadik pedig a munkaerőpiaci lehetőségekre utaló tényezőket csoportosította. A faktorok összetételét és a faktorsúlyokat a 4. táblázat tartalmazza.

4. ábra. Az egykori hallgatók húzó tényezők mértékéről alkotott véleménye (N=338)

Forrás: Saját szerkesztés

4. táblázat. A húzó tényezők faktora

	1. faktor Fejlettebb szocio- ökonómiai környezet	2. faktor Szakmai lehetőségek és társadalmi integráció	3. faktor Munkaerőpiaci lehetőségek
fejlettebb infrastruktúra	,881		
jobb közlekedési feltételek	,839		
jobb egészségügyi ellátás	,822		
az oktatás színvonala	,813		
jobb megélhetés, magasabb bérek	,674		
pezsgőbb kulturális élet	,570		
új kihívások		,715	
barátok, új ismeretségek		,667	
könnyebb munkahelyi beilleszkedés		,666	
tapasztalatszerzés		,652	
munkalehetőség			,841
kARRIERÉPÍTÉS			,822

Forrás: Saját szerkesztés

A faktorokat ANOVA elemzéseknek vetettük alá. Megvizsgáltuk a letelepedés és a legfontosabb társadalmi háttérváltozók különbségeit, a push/pull hatásokat a létrehozott faktorok mentén.

A nemek és a faktorok összehasonlításánál a tolotényezők közül a szociálpolitikai és gazdasági, valamint a kisebbségi léthelyzetből fakadó problémák esetében tapasztalunk szignifikáns különbséget. A húzóte-nyezőknél a fejlettebb szocioökonómiai környezet faktornál mutatható ki szignifikáns különbség. A nők súlyosabb problémának tartják a Kárpát-alján uralkodó szociálpolitikai és gazdasági problémákat. A kisebbségi létből eredő problémákat szintén a nők ítélik meg jelentősebb kárpátaljai akadálynak. Az átlagokat az alábbi táblázat szemlélteti.

5. táblázat. A nemek közötti különbségek átlagpontszámái a push és pull faktorokban

Nem		Szociálpolitikai és gazdasági problémák push	Kisebbségi léthelyzet problémái push	Fejlettebb szocioökonómiai környezet pull
Férfi	Átlag	75,28	64,89	59,87
	Elemszám	117	117	113
Nő	Átlag	78,45	70,88	66,52
	Elemszám	182	182	173
Összesen	Átlag	77,21	68,54	63,90
	Elemszám	299	299	286
Szignifikancia		0,041	0,002	0,004

Forrás: Saját szerkesztés

A kisebbségi léthelyzet problémáit illetően szignifikáns különbség tapasztalható a tekintetben, hogy milyen szintű az anya iskolai végzettsége ($p=0,002$). Azon hallgatók, akik édesanyja nem szerzett diplomát, tartják leginkább fontosnak a kisebbségi léthelyzetből eredő problémákat. A főiskolai végzettséggel rendelkező édesanyák gyerekei magasabbra értékelik a húzóte-nyezőként ható munkaerőpiaci lehetőségeket. Az átlagokat az alábbi táblázat szemlélteti.

6. táblázat. Az anya iskolai végzettsége közötti különbségek átlagpontszámái a push és pull faktorokban

Anya iskolai végzettsége		Kisebbségi léthelyzet problémái push	Munkaerőpiaci lehetőségek pull
Általános iskola	Átlag	72,93	63,75
	Elemszám	16	15
Szakmunkásiskola	Átlag	65,20	63,64
	Elemszám	21	21

Anyai iskolai végzettsége		Kisebbségi léthelyzet problémái push	Munkaerőpiaci lehetőségek pull
Szakközépiskola érettségivel	Átlag	67,85	60,57
	Elemszám	96	94
Gimnázium	Átlag	70,17	54,20
	Elemszám	7	4
Érettségi	Átlag	71,67	58,70
	Elemszám	65	65
Főiskola	Átlag	72,23	65,61
	Elemszám	29	25
Egyetem (tudományos fokozat nélkül)	Átlag	60,63	60,78
	Elemszám	60	55
Egyetem tudományos fokozattal	Átlag	44,86	38,20
	Elemszám	7	7
Összesen	Átlag	68,46	60,38
	Elemszám	301	286
Szignifikancia		0,002	0,023

Forrás: Saját szerkesztés

Az anyai iskolai végzettsége kategóriáit faktoronként összehasonlítva megállapíthatjuk, hogy a kisebbségi léthelyzetből eredő problémákat és a húzóerőfaktorokként ható munkaerőpiaci lehetőségeket illetően szignifikáns különbség mutatható ki. Legnagyobb mértékben a főiskolai diplomával rendelkező apák gyermekei szembesülnek a kisebbségi létből eredő problémákkal. A munkaerőpiaci lehetőségek faktor tekintetében az általános iskolai végzettséggel rendelkező apák gyermekei tartják ezt húzóerőfaktoroknak. Feltehetően ennek háttérében az áll, hogy ezek a fiatalok kitérés lehetőségeként tekintenek külföldre, látva az apjuk alacsony társadalmi státuszát. Az átlagokat az alábbi táblázat szemlélteti.

7. táblázat Az anyai iskolai végzettsége közötti különbségek átlagpontszámái a push és pull faktorokban

Anyai iskolai végzettsége		Kisebbségi léthelyzet problémái push	Munkaerőpiaci lehetőségek pull
Általános iskola	Átlag	71,67	66,41
	Elemszám	23	23
Szakmunkásiskola	Átlag	70,12	57,09
	Elemszám	30	28
Szakközépiskola érettségivel	Átlag	66,86	59,68
	Elemszám	104	99

Apa iskolai végzettsége		Kisebbségi léhelyzet problémái push	Munkaerőpiaci lehetőségek pull
Gimnázium	Átlag	69,90	50,72
	Elemszám	2	1
Érettségi	Átlag	70,43	63,47
	Elemszám	42	51
Főiskola	Átlag	73,66	60,27
	Elemszám	19	19
Egyetem (tudományos fokozat nélkül)	Átlag	69,34	62,20
	Elemszám	57	53
Egyetem tudományos fokozattal	Átlag	51,74	43,57
	Elemszám	14	14
Összesen	Átlag	68,46	60,38
	Elemszám	301	287
Szignifikancia		0,005	0,009

Forrás: Saját szerkesztés

Az anyagi helyzet kategóriáit összehasonlítva megállapítható, hogy a szociálpolitikai, gazdasági problémák faktorának átlaga az átlagosnál sokkal rosszabb anyagi helyzet kategória esetében volt a legnagyobb (81,24) és az átlagosnál sokkal jobb kategória esetében volt a legkisebb (66,61). Feltehetően a szerényebb anyagi helyzettel rendelkező egykori hallgatók számára még inkább taszító tényezőként hatnak a Kárpátalján fennálló szociálpolitikai és gazdasági nehézségek, hiszen saját magukon tapasztalják nap mint nap ennek hatását: Ukrajna jelenlegi instabil társadalmi és gazdasági helyzete miatt ítélik meg rosszabbnak saját életkörülményeiket. Az átlagokat az alábbi táblázat szemlélteti.

8. táblázat: Az anyagi helyzet közötti különbségek átlagpontszámái a push és pull faktorokban

Anyagi helyzet		Szociálpolitikai és gazdasági problémák push
Az átlagosnál sokkal jobb	Átlag	66,61
	Elemszám	14
Az átlagosnál valamivel jobb	Átlag	77,50
	Elemszám	38
Nagyjából átlagos	Átlag	77,89
	Elemszám	161
Az átlagosnál valamivel rosszabb	Átlag	75,94
	Elemszám	58

Anyagi helyzet		Szociálpolitikai és gazdasági problémák push
Az átlagosnál sokkal rosszabb	Átlag	81,24
	Elemzés	31
Összesen	Átlag	77,29
	Elemzés	302
Szignifikancia		0,010

Forrás: Saját szerkesztés

A végleges letelepedést magyarázó változók kategóriái szerint a fejlettebb szociökönómiai környezet és munkaerőpiaci lehetőségek pull faktorok átlagai jelentősen különböztek ($p=0,010$). A Magyarországra letelepedő hallgatók jóval fontosabbnak tartják az anyaországban lévő fejlettebb szocioökönómiai környezetet és a jobb munkaerőpiaci lehetőségeket, mint Kárpátaljára visszatérő társaik. Az átlagokat az alábbi táblázat szemlélteti.

9. táblázat: A végleges letelepedés közötti különbségek átlagpontszámai a push és pull faktorokban

Tanulmányai után hol telepedett le		Fejlettebb szocio-ökönómiai környezet pull	Munkaerőpiaci lehetőségek pull
Kárpátalja	Átlag	42,34	46,31
	Elemzés		42
Magyarország	Átlag	67,56	63,97
	Elemzés		204
Más külföldi ország	Átlag	50,66	51,20
	Elemzés		19
Összesen	Átlag	63,41	60,25
	Elemzés		265
Szignifikancia		0,000	0,000

Forrás: Saját szerkesztés

A továbbiakban többlépcsős logisztikus regresszióba vontuk be a különböző kétértékű társadalmi háttérváltozókat, azzal a céllal, hogy megvizsgáljuk, mely tényezők bírnak befolyásoló erővel a végleges letelepedési döntést illetően. A logisztikus regresszió függő változóját a végleges letelepedés képezte, ahol az első elemzésben Kárpátalját 1-gyel, míg Magyarországot vagy más külföldi országot 0-val jelöltük. Magyarázó változóként az egykori hallgatók szociodemográfiai jellemzőit (szülők iskolai végzettsége, anyagi helyzet, családi állapot) és a dichotomizált faktorokat vontuk be. A modell szignifikáns, a magyarázó ereje 45 százalékos (Nagelkerke $R^2=0,45$). Ebben a modellben két húzóerővel bíró faktornak (fejlettebb

szocioökonómiai környezet és munkaerőpiaci lehetőségek) van szignifikáns befolyásoló ereje. A fejlettebb szocioökonómiai környezet és a jobb munkaerőpiaci lehetőségek 92,3%-kal csökkentik annak esélyét, hogy az egykori hallgatók visszatérjenek szülőföldjükre (mindkét faktor esetében $p=0,000$; $\text{Exp}(B)=0,077$). A szülőföldre hazatérés tekintetében azt tapasztaljuk, hogy a társadalmi tényezőknek nincs szignifikáns befolyásoló ereje.

A második modellben függő változóként Magyarországot és más külföldi országot 1-gyel, Kárpátalját 0-val jelöltük. Magyarázó változóként ebben az esetben is a szociodemográfiai jellemzőket és a dichotomizált faktorokat vontuk be. A modell szignifikáns, magyarázó ereje 46 százalékos (Nagelkerke $R^2=0,46$). Ebben a modellben két húzóerőként ható faktornak (fejlettebb szocioökonómiai környezet és munkaerőpiaci lehetőségek) van szignifikáns befolyásoló ereje. A pull faktorként ható fejlettebb szocioökonómiai környezet tizenegyszeresen növeli annak esélyét, hogy az egykori hallgatók Magyarországon telepedjenek le ($p=0,001$; $\text{Exp}(B)=11,83$). A kedvezőbb munkaerőpiaci lehetőségek szintén jelentősen növelik (tizenháromszorosan), hogy az egykori hallgatók Magyarországot válasszák végleges letelepedésük helyszínéül ($p=0,000$; $\text{Exp}(B)=13,182$). Feltehetően ebben szerepet játszik, hogy a diplomájuk nem illeszkedik a kárpátaljai munkaerőpiac feltételeihez. A képzett embereknek nincs lehetőségük szülőföldjükön gyakorolni szakmájukat, vagy a szakválasztási lehetőségek nem felelnek meg a kárpátaljai munkaerőpiaci elvárásoknak. Ez elsősorban a jogi, a mérnöki, az orvosi szakokra vonatkozik. Az anyaországban azonban a felsorolt szakok a munkaerőpiacon a legnagyobb presztízzsel bírnak. Ezzel megvalósul a brain waste (agyvesztés) jelensége (Csanády *et al.*, 2008).

Az eredmények alapján elmondható, hogy harmadik hipotézisünk – *a kárpátaljai hallgatók befogadó országban való maradását több tényező befolyásolja. Taszítótényezőként említhető az Ukrajnában kialakult gazdasági válság, a politikai helyzet instabilitása, az országban eluralkodó korrupció, a magyarországi diploma nosztrifikálásának nehézségei. Húzóerőként hatnak a fejlettebb gazdasági viszonyok, a munkaerőpiaci lehetőségek, a magasabb bérek, a kapott diploma magasabb presztízse, szakmai előmenetel lehetősége, a jobb egészségügyi ellátás* – részben beigazolódott. A végleges letelepedési döntésben szerepet játszottak a push és pull faktorok. A vizsgált célcsoport körében a végleges letelepedést illetően a húzó tényezők játszottak hangsúlyosabb szerepet. Hazai és nemzetközi kutatások eredményei is arról tanúskodnak, hogy a kedvezőbb gazdasági tényezők, munkaerőpiaci feltételek és fejlettebb szociális ellátórendszerek

kiemelkedően ösztönző erejük (*Massey et al., 2001; Hautzinger et al. 2014*). Mindazonáltal a taszítótényezők is befolyásoló erővel bírnak, viszont a pull tényezők felülírják az előbbieket hatását.

Összegzés

Tanulmányunkban a Balassi Intézet egyetemi előkészítő képzésén tanuló egykori hallgatók végleges letelepedési döntéseit vizsgáltuk. Az eredmények alapján arra mutathatunk rá, hogy a Balassi Intézet egyetemi előkészítőjében tanuló egykori kárpátaljai hallgatók tanulmányaik befejeztével nem térnek vissza szülőföldjükre. Döntő többségük Magyarországot választotta végleges letelepedésük helyszínékként. Feltártuk, hogy melyek azok a társadalmi háttérváltozók, amelyek hatással vannak a végleges letelepedési döntésre. A nem, a családi állapot, az anyagi helyzet nem befolyásolja a döntést, a szülők iskolai végzettsége azonban hat a döntéshozatalra. Az eredmények alapján jól látható, hogy azon egykori hallgatók, akik szülei magasabb iskolai végzettséggel rendelkeznek, Magyarországon vagy külföldön telepednek le. A hazai és nemzetközi szakirodalmak egyaránt felhívják a figyelmet arra, hogy hallgatói célú mobilitás esetén a végleges letelepedési döntést illetően elengedhetetlen figyelembe venni az úgynevezett push (taszító) és pull (húzó) elméletet. Feltérképeztük a kárpátaljai hallgatók mobilitását leginkább befolyásoló húzó- és tolótényezőket. Megvizsgáltuk továbbá a Magyarországon tanuló határon túli magyar hallgatók szülőföldön vagy anyaországban való végleges letelepedési döntésére ható tényezőket. A push és pull faktorokat, illetve a társadalmi háttérváltozókat logisztikus regresszióanalízissel vizsgáltuk. Feltártuk, hogy melyek azok a tényezők, amelyek leginkább növelik vagy csökkentik annak esélyét, hogy a vizsgált egykori hallgatók visszatérnek szülőföldjükre, vagy Magyarországot választják végleges letelepedésük célállomásaként. Kutatásunk során kirajzolódott, hogy az egykori hallgatók döntéshozatalára leginkább a húzó-tényezők hatnak. Ezzel magyarázható, hogy a vizsgált célcsoport jelentős hányada (75,80%) Magyarországon telepedett le.

Irodalomjegyzék

Bhandari, Rajika–Blumenthal, Peggy (2011): *International Students and Global Mobility in Higher Education. National Trends and New Directions*. Palgrave Macmillan US. New York.
Bourdieu, Pierre (1999): Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke. In: *Angelusz Róbert* (szerk.): *A társadalmi rétegződés komponensei*. Új Mandátum, Budapest.

- Erdei Itala* (2005) Hallgatói mobilitás a Kárpát-medencében. In: *Educatio*. 2005/2 334–336.
- Erőss Ágnes – Filep Béla – Rác Katalin – Tátrai Patrik – Váradi Mónika Mária – Doris Wastl – Walter* (2011): Tanulmányi célú migráció, migráns élethelyzetek: vajdasági diákok Magyarországon. In: *Tér és Társadalom*. 4. 3–19.
- Fercsik Rita* (2008): Szülőföldről a hazába – és vissza? In: *Szarka László – Kötél Emőke* (szerk.): Határhelyzetek. Külhoni magyar egyetemisták peregrinus stratégiái a 21. század elején, Budapest, Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégium, 124–138.
- Ferge Zsuzsa* (1976): A társadalmi struktúra és az iskolarendszer közötti néhány összefüggés. In: *Heleszta Sándor* (szerk.): Művelődésszociológiai szöveggyűjtemény. Tankönyvkiadó, Budapest. 71–81.
- Gödri Irén* (2005): A bevándorlók migrációs céljai, motivációi és ezek makro- és mikrostrukturális háttere. In: *Gödri Irén – Tóth Pál Péter* (szerk.): Bevándorlás és beilleszkedés a szomszédos országokból. Magyarországra irányuló bevándorlás az ezredfordulón. Budapest, KSH Népeségtudományi Kutatóintézet. 69–129.
- Hautzinger Zoltán – Hegedüs Judit – Klenner Zoltán* (2014): A migráció elmélete. Budapest. Nemzeti Közszerkeleti Egyetem.
- Huzdik Katalin* (2014): Migrációs potenciál alakulása, és az azt befolyásoló tényezők a XXI. század első évtizedében Magyarországon. Doktori értekezés. Gödöllő. Szent István Egyetem.
- King, Russel – Raghuram, Parvati* (2013): International Student Migration: Mapping the Field and New Research Agendas. In: *Population, Space and Place*. 19. 127–137.
- Kolisnyk, Dmytro* (2013): International Student Mobility as a Factor of the European Integration of Ukrainian Youth. In: *PRADEC Conference Proceedings* 1. 42–48.
- Langerné Rédei Márta* (2008): A tanulmányi célú mobilitás. MTA doktori értekezés. Budapest.
- Massey, Douglas S. – Arango, Joaquin – Hugo Graeme – Kouaouci, Ali – Pellegrino Adela – Taylor J. Edward* (2001): A nemzetközi migráció elméletei: áttekintés és értékelés. In: *Sik Endre* (szerk.): A migráció szociológiája. Szociális és Családügyi Minisztérium. Budapest. 9–40.
- Pusztai Gabriella* (2004): Iskola és közösség. Felekezeti középiskolások az ezredfordulón. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Pusztai Gabriella* (2015): Tökeelméletek az oktatáskutatásban. In: *Varga Aranka* (szerk.): A nevelésszociológia alapjai. Pécs, Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar – Neveléstudományi Intézet – Romológiai és Nevelésszociológiai Tanszék – Wlisslocki Henrik Szakkollégium. 137–160.
- Rédei Márta* (2009): A tanulmányi célú mozgás. Budapest, Reg-Info Kft.
- Rédei Márta* (2014): Vándorló diákok. In: *Demográfia* 57/1. 73–93.
- Schild Marianna* (2016): A migráció pszichológiai vetületei. In: *Hadtudományi Szemle*. 1. 270–281.
- Szentannai Ágota* (2001): A Magyarországon tanult fiatalok karrierkövetése. In: *Regio*, 4. 113–131.
- Teperics Károly* (2012): A tanulmányi célú nemzetközi migráció Magyarországon – esettanulmány Debrecen. In: *Nyári Diána* (szerk.): Kockázat – Konfliktus – Kihívás. A VI. Magyar Földrajzi Konferencia, a MERIEXWA nyitókonferencia és a Geográfus Doktoranduszok Országos Konferenciájának Tanulmánykötete. Szeged, Szegedi Tudományegyetem Természeti Földrajzi és Geoinformatikai Tanszék. 845–858.
- Todaro, Michael P. – Maruszko, Lydia* (1987): Illegal Migration and US Immigration Reform: A Conceptual Framework. In: *Population and Development Review*. 13. 101–114.
- Van Mol, Christof* (2014): Intra-European Student Mobility in International Higher Education Circuits. *Europe on the Move*. Basingstoke–New York, Palgrave Macmillan.

Т 32 Публікації на суспільну тематику. Наукове видання (збірник наукових праць) Науково-дослідного центру ім. Тиводора Легоцькі при Закарпатському угорському інституті ім. Ференца Ракоці II / Редактори: Єлизавета Молнар Д. та Федір Молнар. Берегове–Ужгород: ЗУІ ім. Ф.Ракоці II – ТОВ «РІК-У», 2021. – 352 с. (угорською мовою)

ISBN 978-617-7868-64-3

Дослідження у першому розділі збірника присвячені вивченню національного питання в Угорщині та законодавчих ініціатив XIX століття у цій сфері. Зокрема, це питання розроблених у 1860-х роках законопроектів про національності і національних концепцій; Закон про національності 1868 року та дилеми мультиетнічної держави, а також становище русинського руху в Північно-Східній Угорщині до і після австро-угорського компромісу. В інших розділах вміщені публікації на закарпатську тематику історичного та суспільного характеру. Видання рекомендується усім, хто цікавиться новітньою та сучасною історією Карпатського басейну, зокрема сучасного Закарпаття, національними, релігійними, суспільними та освітніми відносинами, політичним та економічним становищем краю.

УДК 300(=945.11)(477.87)

Наукове видання

Публікації на суспільну тематику

Збірник наукових праць

2021 р.

Рекомендовано до друку Вченою радою Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці ІІ
(протокол №8 від 03.12.2020 р.)

Підготовлено Науково-дослідним центром ім. Тіводора Легоцькі спільно з кафедрою історії
та суспільних дисциплін і Видавничим відділом ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ

Редактори: *Єлизавета Молнар Д. та Федір Молнар*
(ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ, Науково-дослідний центр ім. Тіводора Легоцькі,
Кафедра історії та суспільних дисциплін)

Рецензенти:

Роберт Барта, габілітований доктор (директор Інституту, доцент університету,
факультет суспільних наук Дебреценського університету, Інститут історії)

Василь Брензович, кандидат історичних наук (доцент, ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ,
кафедра історії та суспільних дисциплін)

др. Габор Ердовді, професор (доктор Академії наук Угорщини, викладач університету,
Науковий університет ім. Лоранда Етвеша)

Дюло Фодор, кандидат географічних наук (проректор, доцент, ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ,
кафедра географії та туризму)

Олена Куташиї (заступник директора, Державний архів Закарпатської області)

Іван Мандрик, доктор історичних наук (професор, ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ,
кафедра історії та суспільних дисциплін)

Йосип Молнар, кандидат географічних наук (завідувач кафедри, доцент, ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ,
кафедра географії та туризму)

Льдіко Орос, кандидат педагогічних наук (президент ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ, доцент, ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ,
кафедра педагогіки та психології)

Коректура: *Марта Гнатик-Рішко*

Технічне редагування та верстка: *Ласло Веждед*

Обкладинка: *Ласло Веждед*

УДК: *Бібліотечно-інформаційний центр „Опаціої Черє Янош” при ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ*

Відповідальні за випуск:

Льдіко Орос (президент Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці ІІ)

Степан Черничко (ректор Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці ІІ)

Олександр Добош (начальник Видавничого відділу ЗУІ ім. Ференца Ракоці ІІ)

За зміст опублікованих наукових праць відповідальність несуть автори.

Видання опубліковане за підтримки Кураторії «Domus» АН Угорщини

Видавництво: Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці ІІ (адреса: пл. Кошута 6, м. Берегове, 90 202. Електронна пошта: foiskola@kmf.uz.ua) *Статут «Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці ІІ» (Затверджено протоколом загальних зборів Благодійного фонду За ЗУІ, протокол №1 від 09.12.2019р., прийнято Загальними зборами ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ, протокол №2 від 11.11.2019р., зареєстровано Центром надання адміністративних послуг Березівської міської ради, 12.12.2019р.) та ТОВ «РІК-У»* (адреса: вул. Гагаріна 36, м. Ужгород, 88 000. Електронна пошта: print@rik.com.ua) *Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції Серія ДК 5040 від 21 січня 2016 року*

Поліграфічні послуги: ПП Лац Ч.С. (пл. Кошута 4, м. Берегове, 90 202. Електронна пошта: kalvin.nyomda@gmail.com)

Підписано до друку 17.12.2020 Шрифт «Times New Roman». Папір офсетний, щільністю 70 г/м².
Ум. друк. арк. 28,6. Формат 70x100/16. Замовл. №69. Тираж 200.